

I.

Mondd meg nekem : mi a jelszavad ? én pedig azonnal megmondom : ki vagy ; — Krisztus urunk ismeretes tanát lehetne így variálni. Ami már a közönséges emberekre, egy nagy bölcs kifejezése szerint a természet gyárbélyegét homlokai-kon viselőkre illik, — mennyire inkább egy költőre, kivált egy Petőfire. A jellem szó etymologiailag nem hiába egy gyökből hajtott a jel szóval és ez utóbbi nem hiába egy az eldr törzsszel (annyi, mint a tűz istene ó-izlandi nyelven ; hasonlóképpen a mongol nyelvekben, jelesen a kirgizben) ; és ez újból nem egyéb, mint a mi magyar szavunk : áld-ás áldott ; sőt a spanyol Eldorado is, noha ezt az utóbbit másként is magyarázzák. A karakter (jellem) tehát az, amivel az ember meg van áldva, miről ő voltaképpen nem is tehet és mitől soha sem bir megszabadulni. Fizikailag legalább soha, soha. Az Eldr isten neve az ó-germán mythológiában, ennél-fogva igen könnyen lehet ó-turáni eredetű és így aztán nem is csoda, hogy ő a pokol ura ; valamint a magyar „áldani“ is, régi nyelven egyszersmind annyi, mint átkozni . . . Milyen bölcs az emberi nyelv : bármely jellem is legyen bevésve

az emberi kebelbe, nem mondható-e az mindig egyaránt áldásának, valamint átkának?

Érdekes volna a különböző nemzetek nagy íróinak életjelszavait vagy élet-devizjeit rendre összehasonlitgatni: mennyit tanulhatnánk az efféle párhuzamokból. Azonban alaposabb figyelemben eddigelé inkább csak a császárok, királyok, pápák és hasonló biboros fejedelmek jelszavai részesültek; tehát olyan embereké — talán megbocsátanak, hogy embereknek tartom — kik többnyire pusztán külső tekintetekből, sőt külső kényszerből választák éppen ezt vagy azt a velős s többnyire már meglevő fordulatot.

Nem így az a sokkal nagyobb fejedelem, kinek birodalma nem kisebb a véghetetlen univerzumnál, mert ő, és csakis ő teremtetten a nyelvet, vagy jobban éneket és vele együtt mindazt, ami körülvesz bennünket: a költő. Nélküle, ki minden tárgynak megadta a maga nevét, milyen univerzális semmi volna ez az egész univerzum? A valódi nagyköltőről szólunk, kinek hatalmáról így nyilatkozik, felemelt fővel, Petőfink:

„S ott, hol már megszűnik
Az Isten világa,
Új világot alkot
Mindenhatósága.“

Igaz, hogy ezeket a fejedelmeket nem ékesíti bibor, legalább nem olyan, amilyen a manchesteri, vagy brünni posztógyárakból került; legfeljebb a

természet bibora, amelytől isteni arczuk ragyog, mely valódi költőnél soha se veszti el színét, de azért korántsem a modern „goldschnittes“ írók és művészek modern idegességének, vagy izgatottságának tüze („jele“); hanem csak ama meleg, mindent szervesen felemésztő, tisztító isteni lángé, melyről adta a magyar nyelv a „lángész“ elnevezést azoknak a nagy szellemeknek, kikben a lángész mindig csak lángszívvel párosul . . . Csakugyan mindig? Nagy Fridiktől kérdezék: „Qui est le roi que vous craignez le plus?“ Erre a király: „Le roi Voltaire“ . . . Távol vagyok attól, hogy talán Voltairét Petőfivel párhuzamba helyezzem, korántsem; egy jórészt csak csillogó prózát mivelő s még csillogóbb aranyokat gyűjtő nagy író egyfelől és a sokkal kevésbé praktikus, de éppen nagyobb hazai költőnk másfelől — ez két igen, igen különböző dolog. Tehát ellenkezőleg csak karakterologiai antiparallelről lehet itt szó, mely csak arra való, hogy Petőfink annál kézzelfoghatóbban legyen feltüntetve a szellem véghetetlen birodalmában, mint az a király, ki még a királyok királya által leghatalmasabbnak nézett királynál is hatalmasabb király volt.

És hogyha sok egyéb nem is bizonyítana e mellett a tény mellett; ott van hát Petőfi jelszava, melyet ő, valóságos messiási áldozatkészséggel és hűséggel pecsételt le saját vérével! . . . Voltaire is volt akárhányszor bebörtönözve, száműzve — ámde minő okokból? és aztán: mi ez Petőfi mártírságá-

hoz és mártirhalálához képest? Csak mély megilletődéssel olvassuk, mi epigonok, ezt a hat piczi sorra terjedő költeményt; és csak habozva és nem kevésbé mély pietástól áthatva, vállalkozhatunk arra a feladatra, hogy ezt a páratlan költeményt, a világirodalomnak egyik leghatalmasabb, mert legparányibb produktumát, bonczkés alá vegyük; egy igénytelen kis ciklust kísértvén meg róla, mely csak a legszükségesebb irodalomtörténelmi, aesthetikai és philosophiai fejtegetésekre fog szorítkozni.

Nagy költőnek bármely szava, Goethe szerint, olyan, hogy kimeríteni nem bírod, bármennyire fejtegetnéd. („Das vortreffliche ist unergründlich, man mag damit anfangen, was man will.“) Ilyen a Petőfi jelszava is — ki ne ismerné?

*Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért feláldozom
Az életet,
Szabadságért feláldozom
Szerelmemet.*

Hogy ha már nem volna minden csak kigondolható oknál fogva megragadóan szép ez a három pár sor, akkor méltán kérdezhetnők:

Vajjon nem teljesült-e minden betűje ennek az áldott hat sornak?

Maga a költők istene a Delphi melletti szentélyében, Apollo, mondott-e valaha csalhatatlanabb orakulumot, mint a fentebbi sorok költője, a kiskőrösi charcutier-család huszonhárom éves fia? . . .

II.

A lyrának ez a Petőfi-féle piczi remeke aesthetikus, vagy bölcész előtt éppen olyan fontos, mint morfológ, vagy orvos előtt bármely organismus, melyet tanulmánya tárgyául választott. Igen sok tekintélyes kritikus még maig is úgy vélekedik, hogy a lyra már arra igen szűk keretű volna, hogy benne magasztosabb gondolatok, vagy mélyebb bölcselmi eszmék stb. hű kifejezést nyerhessenek.

Ez a „szűk keret“ untig ismételt áligazság, mely, úgy látszik, legelőször a Toldy túlbecsülte s utánozta cidevant könyvárus Gervinus útján szivárgott Németországból át hozzánk. Ezzel szeretnék Petőfitől eldisputálni, mint „csak“ lyrikustól, a bölcselmi tehetséget. De vajjon jut-e eszébe komoly természetbuvárnak afféle állítólagos törvényeket szabni, mint aminők az említett aesthetikai okoskodásnak felelnének meg; p. o. hogy: minél „szűkebb keretű“ valamely állatkozás, annál jelentéktelebb volna a belőle fejlődő lény? Tudvalevőleg a bölcs természet éppen ellenkező értelemben rendelkezett; lévén rendszerint nagy emlősök tojása csak nagyító üveggel látható, holott apróbb szárnyas állatoké lehet ökölnagyságu, p. o. egy tyuké milliomszor is nagyobb „keretű“.

Tagadhatlan, hogy az általában lenézett lyrával

szemben bizonyos (külső) előnyben látszik lenni a költészet másik két faja; de ez csak látszat. Az epos például nem is létezhetik 3-ik személy nélkül; hol három van, ott már kész a dráma is, mint amelynek, hogy létre jöhessen, legalább még egy 2-ik személyre van szüksége, lévén az úgynevezett monodráma csupán egy sideroxylon; egyes-egyedül csak a lyra éri be egyetlen személylyel. És melyik ez a személy? Az I-ső, az *Én*! Létezik-e ennél tágabb „keret“ ezen a világon? . . . Igaz, hogy a meztelen „Én“, egymagára hagyva, vagy legnagyobb disze, vagy legnagyobb söpredéke az emberiségnek; tehát vagy fejedelem, vagy fegyencz; s így az „abusus optimi pessimus“ elve értelmében is, gyakran, sőt legtöbbször csak a legtrivialisabb, a legundokabb, a legvisszataszítóbb subjectivismust eredményezheti éppen ez az Én-költészet. Ezzel aztán önkényt meg van magyarázva, habár nem is igazolva, az a fentemlített különben megfoghatatlan hóbort is.

Csak a Gottschedekhez hasonló kritikus szokta czérnával méregetni a verssorokat. Mindazonáltal tanulságos aesthetikai arithmetikai kísérletet tenni a mi hat sorunkkal. Mindössze 13 szóból áll, melyek között akad olyan is, mint a pronomen *e*, mely nem több egyetlen árva betűnél; de egyetlen egy sem, mely többre rugna négy szótagnál. S miután nem mi, hanem az ellentábor kezdte a számítgatáson, igen „szűk keretet“ lobbantva szemére a lyrának, számitsunk hát tovább.

Mindössze 90 betű (54 mássalhangzó, 36 hangzó); tehát oly kevés, hogy az egész földgömbön köröskörül lehetne táviratozni, aránylag potom árért. Még egy hazai író díjából is kifutná: p. o. Mexikóba ez idő szerint éppen 26 forint 65 krba kerülne Petőfi jelszavának távirata; Beludsistánba már 36 frt. 50 kr. némi komolyabb aggodalmakat okozna. Ez a 13 szó tehát bizonyára kevés *anyag*; és annál kevesebbnek tűnik fel, minél jobban fontoljuk meg, hogy voltaképpen miről szól: arról ami a közönséges ember torkában a legbőségesebb anyagot teremti, a kedves Ego-ról. Valóban csekély külső terjedelemre nézve ez a hat sor — és mégis mit látunk?

Csak két rövid sorból hiányzik ez a szó: Én, melylyel a költő mindössze öt helyen áll elé, még pedig az ige személyragjaiban és egyéb suffixokban:

2. (nek)*em*
3. (szerelm)*em*(ért)
- „ (feláldoz)*om*
5. (feláldoz)*om*
6. (szerelm)*em*(et)

Más személyről mint elsőről egyáltalán szó sincs az egész költeményben; és éppen azért ritkán fog az aesthetikus találni tisztább speciment az *Én*-költészetre nézve.

Magától értetik, hogy ennek a fajta költészetnek tökéletes ellentéte az a másik költészet, melyben nincs *első* személy, mely folyvást csak a rendszerint

távol levő *harmadik* személyről énekelvén, mint epos, természetesen csak *Ő*-költészet lehet. Mindkét rendbeli személy viszonyaiban, tehát úgy az elsőben, mint a harmadikéban, részesül, anélkül azonban, hogy valamelyik felé grávitálna, a középső helyen álló: a dráma. Ennek életadó rugója a párbeszéd levén, természetes, hogy tulnyomólag csak a *jeten* levő *második* személylyel élhet, amely minden sorából kirí; következetesen azt mondhatni rá, hogy: *Te*-költészet. Akinek jobban tetszik, fordítsa le latinra ezeket az új műszavakat és nevezze el: ego-, tu- és ille-poézésnek; bővebb igazolásra aligha fognak szorulni, amíg áll a régi logikai törvény: „denominatio fit a potiori“ Szóval a *lyra* nem egyéb, mint vágy, mely a homályos *jövő*-ben gyökerezik, azaz: *futurum*-költészet. Könnyebb átnézet kedvéért, álljon itt egy kis tábla:

Én-költészet — *futurum* — *lyra*.

Te-költészet — *praesens* — *drama*.

Ő-költészet — *praeteritum* — *epos*.

Bővebb fejtegetése ez *aesthetikai apperçunk*-nek bizonyára nem tartozik ide. Különben hozzá tehetni, hogy mihelyt valami *lyrai* darab előszeretettel foglalkozik a multtal, mint például *elegia*, akkor bizonyára már az *epos* felé hajlik; valamint másfelől az a dal, melyben sok az *apostrophe*, azaz *Te* és következetesen a *praesens*, vagy *praesens* gyanánt szereplő mult, illetőleg *jövő*, önkényt

dramatikus menetű lesz. Ilyen a hymnus, a dithyrambus, a karének stb., melyekről csakugyan tudjuk, hogy a régi görögöknél már a dráma alkatrészei voltak.

Egyébiránt a Petőfi-féle dalra bizonyára rá nem erőszakolt igénytelen, de csak szolid természettudományi, azaz inductiv uton lelt schemánkkal, egyszersmind egy régi aesthetikai vitakérdés volna talán eldöntöttnek tekintendő, az a kérdés t. i.: vajjon éppen a drámában kell-e néznünk a költészet fejlődési végpontját és vele együtt netovábbját? Az Én-nek tudatára az ember bizonyára sokkal későbbben ébredt, mint a második, vagy éppen harmadik személyére. És e mellett semmi kétség abban a tényben is, hogy a költészetből fejlődött ki a nyelv; nem pedig megfordítva, a nyelvből a költészet. Már pedig, ha áll ez az egyszerű igazság, akkor áll az előbbi is, hogy t. i. a dráma és epos sokkal primitivebb valami, mint az Én-költészet. Nem árt a lyrát annyira gyűlölő mai korszakunk előtt ezt valahára kereken kimondani. Ez az igazság annál szembe-tűnőbb, minél kevesebb kétséget szenved, hogy utóvégre is mindennemű művészet egy és ugyanazon forrásból eredvén, egyaránt nehéz ugyan és egyaránt szép, mihelyt csak tökéletes maga a specimenje; de, különben hasonló körülmények között, mégis csak a lyra fog legjobban eleget tenni annak a törvénynek, mely a természet leg-szebb alkotásainak legfőbb törvénye látszik lenni,

miért is évszázak vagy ezrek óta ragadja bámulatra a tudományt és minden gondolkozó embert; értem a „lex parsimoniae naturae“-t. Minél kevesebb eszközzel, minél nagyobb hatást elérni — ez a legszebb, de egyszersmind legnehezebb feladata a meghamisítatlan természetnek; de a művészetnek is.

Szükséges-e bővebben kifejteni, hogy mennyire felel meg ennek a törvénynek is a Petőfi tizenhárom szava? A netán skeptikus, de nyájas olvasó, tegye hát meg a próbát és küszöböljön ki egyetlen egy betűt a tizenhárom szóból; p. o. csupán az említett egybetűs pronoment, vagy jobban, szóhelyettest:

1. Szabadság, szerelem, 2. Kettő kell nekem stb.

Mily komoly fogadás volna, szatócsmódra összeszámitott tételekkel! . . . Vagy hagyjunk hát ki egy más szót, ugyancsak ebből a második sorból:

1. Szabadság, szerelem, 2. E kettő nekem!

„Korcsmárosné, bort ide!“ — az efféle, vagy hasonló népdalfordulatokra emlékeztetne ez az ellipsis. Mintha a költő még nem is volna egészen tisztában saját vérével lepecsételő élet-hívásával, melyet neki teljesítenie „kell“. Vagy akár egy későbbi sorból (3. vagy 5.) valami úton-módon vajjon kirekeszthetni valamit? . . .

3. Szerelmemért (feláldozom)
4. Az életet,
5. Szabadságért
6. Szerelmemet.

Legyen elég csak annyit megjegyezni, hogy bármelyik „feláldozom” nélkül, de jelesen az utolsó (5) nélkül, — miután az első (3) komolyan úgy se képzelhető nélkülözhetőnek — a költemény második, még pedig éppen azért súlyosabb és fontosabb fele, darabossá válnék; elannyira, hogy az egész emelthangu ódácska éle eltompulna és ezzel egész méltósága odaveszne. A tárgy méltóságával t. i. nem férne össze négy-öt sorban egymásután egy és ugyanaz a gyorsan botorkázó, tipegő minimuma a versláboknak. Hasonlítana a német ABC-könyvekből országszerte ismert találós-meséhez: „Erst weiss wie Schnee.“

Bürger, az ismeretes genialis költő, nem hiába írt egy egész hosszú idyllt kizárólag ebben a jámbor metrumban, Boufflerst utánózva.

Már pedig idyllhez nem is képzelhetünk élesebb ellentétet Petőfi eme hatalmas hat, valóban megható soránál, mely a költő forró kebléből csak amugy tör ki, mint egy vulkánnak egekig nyúló lángja, egy pillanatra vér-vörös színbe mártván az egész láthatárt . . . S ilyen vallomásnak ezt a tarám-tamtám-ot! — Egyáltalán ez a metrum annyira elárulja pásztori, gyermekies jellemét, hogy abba egy Petőfi az ő életjelszavát éppen annyi

jogosultsággal önthette volna, mint amennyivel teszem fel, valamely gyászmenetben, temetés alkalmával, — polkára huznának rá.

III.

Már ezek után is alig vonható kétségbe, hogy Petőfi jelszava nem csak tudós experimentumhoz kiválóan alkalmas szemelvény, hanem egyuttal ritka élvezetet nyújtó, töröl metszett lyrai mű, amilyen csak nagy költőknek szokott sikerülni — és azoknak is csak szerencsés órában. Hogy költőnk művecskéje kétségenkívül csak visszavonultságban átélt komoly, sőt döntő pillanat eredménye lehetett, az minden sorából kirí.

Nézzük csak a világirodalomnak modern időkben másik nagy lyrikusát, kinek éppen azért, mint versenytársának, nem csekély antagonistája volt magyar költőnk, nézzük Goethet, hasonló lelki állapotjában merengve. Goethe is éppen huszonhárom éves volt, mint a „Szabadság, szerelem“ szerzője, midőn meghasonlott a világgal, nem tudva, mit válasszon magának: szabadságot, vagy szerelmet? Ekkor úgy segített magán, hogy majd „elméletileg agyonlőtte“ magát Werther keserveiben. Ez a szer azonban távolról sem volt az a hatalmas és tartós talizmán, amilyennek bizonyult a magyar költő életjelszava; mert alig mult el egy decennium, már ujból feltámadt a

régi baj, Weimarban; még pedig erősebben, mint valaha; újból Goethenek a huszonhárom éves Petőfiéhez hasonló lelkiállapotában, csak azzal a különbséggel, hogy a Goethenél hét évvel idősebb báró Steinné nem volt ám az a „szép barna kis leány“, az erdélyi részek határán lakó, „hol a kék Szamosban tölti a holdvilág az éjszakát“. És éppen az említett alkalommal történt az is, hogy Goethe, kirándulás közben, az udvari élet lelketlő légköréből pillanatra félrevonulva, a Gickelhahn hegy csucsán fekvő vadászbódé deszkafalára egy éjjel, 1783. szeptember 7-én, hevenyészte azt a piczi lyrai költeményét, melyet „Éji dal“ neve alatt bámul egész Németország és vele együtt a többi művelt világ; még pedig különösen azért, mivel a — rövidség remekének tartja.

És valóban kurta és amellett csakugyan tökéletes mű, mintha csak Petőfinek szeme előtt lebegett volna, kinek azonban „Szabadság, szerelem“-je még rövidebb, két egész sorral. Goethe költeménye később odaégett a kunyhóval együtt; miután hosszú ideig üveg alatt, mint szent ereklyét őrizték vala:

Ueber allen Gipfeln
Ist Ruh.
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch!
Die Vöglein schweigen im Walde,
Warte nur balde
Ruhest du auch!

Ennek a kis darabnak egész hosszú története és külön irodalma halmozódott fel. De ha igaz az a régi észrevétel, hogy minél őszintébb valamely érzület, annál kevesebb szóra szorul, akkor érdekes ellentétben áll — már külső terjedelménél fogva is — ez a Goethe-féle dal a Petőfi-félével. Ugyanis Goethe, világszerte bámult minden rövidsége mellett is, teljes tizenegy szóval többre szorult, mint a magyar költő. De ne felejtjük el, hogy ő akkoriban éppen tizenegy évvel volt ám idősebb is a „Szabadság, szerelem“ szerzőjénél, kinek anyanyelve különben is sokkal tömöttebb; mert ez már megfordítva, sokkal öregebb a németnél. De minden egyéb tekintetben is, mily tanulságos az antiparallel, hogy ha p. o. csak a kétrendbeli darab igeformáit vesszük:

Goethe :	Petőfi :
2. ist	2. kell
4. spürest du	3. feláldozom
6. schweigen	5. feláldozom
7. warte	
8. ruhst du	

Egy walzer és egy csárdás között nincs nagyobb különbség, mint amilyent ez a kis tábla tüntet fel.

Goethe lyrájából ezen a helyen tehát nem hallunk még egy árva „Én“-t sem! S mégis „Énköltemény“, azaz lyrai legyen? . . . Bizonyára, kedves olvasóim, — minthogy az a három rendbeli „Te“ (4, 7, 8) nem is egyéb, mint a persona se-

cunda álarcza alatt fellépő „Én“; tehát senki más, mint az életsorsa felett töprenkedő — fiatal szere-tője báró Steinnének, a hét évvel idősebb menyecs-kének, kinek, midőn vele Goethe nyolcz évvel azelőtt megismerkedett, már hét gyermeke volt. A költő tehát maga szólítja meg magát; vagyis inkább az őtet körülvevő csendes természetnek „alig egy szellő“-jétől érintve, látszólag mintegy akaratlanul, a legnagyobb mérséklettel beszél ő mindenekelőtte minden egyébről: fák csucsáról, esti szellőről, madarokról; csak arról hallgat mélyen, amitől belsőjében leginkább van áthatva . . . Világos, hogy a német költő themája tökéletesen ugyanaz, amely a magyaré, egy árnyulattal sem több, vagy kevesebb: itt is, ott is a nehéz alternatíva: *sza-badság* vagy *szerelem*; itt is, ott is a végperczhez való felebbezés („feláldozom az életet“ = „balde ruhest du auch“), itt is, ott is egy és ugyanaz a *pointe*; szóval, itt is és ott is a költemény forrása, hogyha minél mindennapiasabban akarjuk kife-jezni, a régi és örökké új: *cherchez la femme*. Hol hasonló az ok, ott hasonló az okozat.

És mégis másfelől, mily nagy a különbség a magyar és a német költemény között, már a kon-ceptióra és intentióra nézve is. Petőfinél élet-jelszó, melynek hatása alatt oda nyújtja keblét a muszka dzsidának; Goethenél, megengedem, fon-tosabb életfordulatainak egyike, tehát egyszerű fordulópont jele, melynek majdnem magára erő-szakolt kétségbeesése hatása alatt — vígan tovább

élt; a magyar költő alig másfél évvel később, haláljósolatának minden betűjét teljesítette, a segesvári harczmezőn egymagára hagyva, de jaj és könny nélkül; a német költő majdnem egy teljes félszázaddal később, mint miniszter újból víg társaságban, kényelmesen kocsikázik fel a Gickelhahnra, hol fiatalkori haláljósolatát a deszkafalon megtekintve, könnyezve ismétli a végsorokat: „Balde ruhest du auch“ ... Néhány hónappal később aztán csakugyan meghalt a karszéekben, az általa a művészet európai híré gyűpontjává emelt városkában, „több világosságot“ végszavakkal, melyeket az őt szeretve környezők mohó pietással lestek el haldokló ajkairól ... Vajjon a küküllőmenti virágos réten Petőfi végszavait ki leste? ki értette? A buta doni kozák bizonyára nem.

Mily megható ellentét mindez! ... S különben is, mily éles ellentéttel találkozunk minden lépten-nyomon, a két költemény érintkezési pontjait összehasonlítgatván; olyannal, amilyen csak a szatmármegyei falusi gazdatiszt barna fiatal leánykája és a thüringiai bárónak entre les deux âges álló felesége közt lehetett.*) Elüt hasonlóképpen egymástól a két rendbeli költemény keletkezési története is — már t. i. amennyiben a magyar darabét inkább sejtjük, mint okmányilag

*) Későbbi életében Júlia legalább külsejére nézve inkább hasonlított Steinnéhez. Mind a két asszony szellemes arczában van valami rejtélyesen vonzó, amit sohasem felejtethet el az a férfi, aki egyszer látta.

ismerjük, mely körülmény újból érdekes külső ellentétbe helyezi a két költő művét.

Ami tehát a „Szabadság, szerelem“ irodalomtörténelmi körülményeit, jelesen keletkezését illeti, azt, fájdalom, olyan homály fedi, amelyenről a természet gondoskodik, mikor egy-egy remek alkotásának gyökereit annál jobban elrejtí, minél tökéletesebb. Alig tehetni fel tehát költőnk még élő kortársairól, hogy ők emlékeznének: vajjon hol, mikor és mily viszonyok közt keletkezett ez a hat sor? Különben is, mi mindnyájan akaratlanul átkozott külső mértékkel mérvén a dolgokat, az efféle költeményt már csupán jelentéktelen és igénytelen kinézésénél fogva hajlandók vagyunk figyelemre nem igen méltó portékának tekinteni.

A szóban forgó darab editio princepse az úgynevezett „Összes költemények“-ben, vagyis inkább élükön lelhető mottó alakjában, tehát 1847. január 31-én látott napvilágot. Megjegyzendő, hogy Petőfi tudtommal nem szokott sohase mottót használni másutt. Egyedül itt, az „Összes költemények“ élére látta szükségesnek ilyent tüzni, először és utóljára. De minek is nevezte már az 1846-iki év végeig összegyűjtött 461 rendbeli, hol kisebb, hol nagyobb költeményeit „összes“ költeményeinek?... Mert a huszonhárom éves vates sejtette, érezte, sőt akárhányszor kereken kimondta, még pedig legszebben éppen ebben a mottóban, hogy ő sokáig nem fog élni. Sietett tehát minél előbb csűrbe rakni aratását és ily ünnepélyes alkalommal bizony csak

helyén volt egy mottó, még pedig életjelszó alakjában.

Részemről azonban nem hihetem, hogy Petőfi ezt a verset, melyet úgyszólván szíve szálaitól tépett el, csak külső tekintetből írta volna. Különben is egy Petőfi nem szokott a külső tekintetek, vagy akár tekintélyek vagy circumspectusságok embere lenni. Alig van a költő műveiben, beleértve a később keletkezett költeményeket is, olyan darab, hol hasonló csattanós rövidséggel, vagy mintegy monogrammszerűbben adta volna Petőfi az egész Petőfit, mint ebben a három pár kurta sorban, *tizenhárom* szóban. Mily óriási küzdelmeknek, mily hosszú csirázási, fejlődési és végül virágzási proczessusnak kellett tehát megelőznie ezt az érett kis gyümölcsöt, melynek édességében mi epigonok most már ugyan gyönyörködhetünk. Mindazonáltal a külső chronológiára nézve, hosszú gondolkodás és érett megfontolás után, kénytelen vagyok az 1846. év utolsó napjait feltenni. Legyen azonban szabad külön cikkekre halasztani azoknak a körülményeknek részletesebb leírását, melyek, nézetem szerint, olyan természetes necessitással születtek Petőfinek, a fiatal sofos-nak*) ezt az életjelszavát, mint amelylyel nyáron a méh kénytelen mézét lerakni.

*) A görögöknél sofos-nak nevezték a költőt, ami annyi mint a latin: „vates“. A lyricus Pindarost kortársai ezzel a címmel tisztelték meg.

IV.

Kétségkívül sokkal nehezebb dolog lyrai költemény keletkezését kutatni, mint bármely más művészi termékét: minthogy az Én-költészetben van legkevesebb abból, amit kézzelfogható „sujet”-nek szoktak nevezni. Mindazonáltal ki fog derülni alant, hogy mennyire hasonlított, éppen 1847. ujév körül, a lángoló kettős *feláldozom* szerzőjének lelkiállapota, Petőfié, az 1783-beli nyugodt *ruhest du* („pihenni fogsz!”) szerzőjéhez, Goethe-éhez. Így aztán, bármennyire ütne is el különben a német költemény a magyartól, éppen ezek az ellentétek világíthatják meg egymást legjobban: ott a nem rég, 1782. májusban, nemességet nyert és éppen akkoriban „Kammerpräsident”-té kinevezett „valóságos titkos tanácsos” Goethe, kinek báró Steinné vetette fel a — kabinetkérdést; itt a teljességgel független, soha semminemű hivatalt el nem vállalt magyar költő, Petőfi, kinek a szamosparti „barna leány” — mit tett? . . . Az erre a kérdésre adandó kielégítő feleletet későbbre halasztva, sietnünk kell hozzátenni még csak ennyit: így aztán bizony nem csoda, hogyha Goethe szenvedélye csak nyugodt eposi, 3-ik személyben suttog, holott Petőfié a dramatikus persona secunda villámlásán kezd: „Szabadság, szerelem!” Ez a merőben csak kettős

vocativusból álló első sor ellipticus mondat — de legalább messziről hallatszik belőle a „te“, vagy „ti“ mennydörgése. Ott a csendesén, halkan beszélő objectum; itt a rohamosan, indulatosan cselekvő subjectum; — és mégis a kétrendbeli nyilatkozat közül melyiknek volt több igaza, melyik volt komolyabb és következetesen, szilárdabb elhatározáson alapuló nagyobb benső nyugodtsággal téve? Facta loquuntur

Lelkiismeretes hypothesisek nélkül az irodalomtörténelem épp oly kevésbé élhet meg, mint a természettudomány; de mind a két téren egyaránt csak tényekre szabad építeni. Már pedig tény az, hogy Petőfi a polgári év végén különösen szeretett foglalkozni komoly meditációkkal saját személye, úgymint nemzete sorsa, nemkülönben egyéni tervei és hivatása felett. Különben is tudjuk, hogy mennyire volt mindennemű rendnek, szóval polgári erénynek tisztelője ez a fiatal ember. Csakugyan, mióta a költő a nyilvánosság elé lépett, nincs az az újév, illetőleg Szilveszter-éj, melyet ne örökitett volna meg; még pedig többnyire remek költeményekben. Tudvalevő dolog, hogy még a legközönségesebb embernek is mily fontos, úgy az újév, mint a születésnap, vagy névnap; mennyire inkább kellett tehát egy Petőfinek némi gondot okoznia, kivált miután neki az újév egyszersmind születésnapja, a szóban forgó 1847-ki újév pedig hozzá még polgári nagykoruságát jelentette. Így tehát — kivált hogyha megfontoljuk, hogy az éppen elkészült

„összes“ költeményeket berekesztő „Egy gondolat“, mely az 1846. év legutolsó napja költeménye, teljességgel azon egy eszmét hirdeti, mint a szóban forgó hat sorunk — talán nem lesz igen merész conjectura egyenesen azt állítani, hogy: *Petőfi az ő életjelszavát éppen születésnapjának 24-ik évfordulóján, illetőleg 24-ik születésnapjára írta.*

Irodalmi problémákat vagy hasonló nyílt kérdéseket csak természettudományi-inductiv, azaz kritikai-psychologiai módszer segítségével lehet megfejteni. Ennek pedig szolid életrajzi alapon kell indulnia. Hogy ha most már kérdezzük: vajjon mi indíthatta Petőfit arra, hogy ő *éppen szerelmét és éppen akkor* állítsa párhuzamba a rajongásig dicsőítette „szent világszabadság“-gal (mely az összes költemények végszava!) akkor szerencsénk a költő maga nagyon is megkönnyebbitette az adandó feleletet. Júliával éppen megelőző szeptember 8-án találkozott legelőször életében és hogyha átlapozzuk az azóta keletkezett költeményeit — mit látunk? Harmincznyolcz darab közül egyedül csak nyolcz van, mely nem szólana Júliáról, vagy Júliának!... Tehát oly rövid időben, mint egyetlen, különben is nem éppen nyugodalmas évnegyedben nem kevesebb, mint harminczrendbeli költemény, mely kizárólag a „barna leány“-nyal foglalkozik!

És nem lehetne már ezzel az egy ténnyel szemben bátran állítani, hogy Petőfinél komolyabban aligha bibelődött még huszonhárom éves fiatal ember házassági tervekkel? Mert ugyancsak abban az idő-

tájban történt, amiről már többször emlékeztek meg, hogy Petőfi Sándor valóságos neo-európai pénzügyminiszteri ügyességgel kezdett operálni, több barátjához fordulván, hogy szert tennének számára valami nagyobb pénzösszegre. A fiatal költő jól tudta, hogy a házassághoz, mint minden egyéb hadmivelethez, először is: pénz kell; másodszor: pénz; és harmadszor: pénz. Kubinyi Rudolf barátjától 400 pengő forintot kapott kölcsön. Egyelőre csak biztos kilátásban, mert ezt az összeget tényleg csak május hó elején vette kezébe. És ekkor mit látunk? A költő útra kél azonnal és iudul — házasodni. De ekkor sem történhetett ám könnyen. Az idetartozó életrajzi részleteket talán nem szükséges bővebben fejtegetni.

Mily meghatóan árulja el önkénytelenül is lelkiállapotát az az első pillanatra közönyösnek tetsző vonás, hogy a hymen után epedő tüzes költő amaz ismeretes resignatióféle darabjában éppen a pointet szedette ki osztott betűkből. Az „Életképek“ 1847. január 16. számában:

Hogyha már nem szeretsz,
Az Isten áldjon meg,
De ha még szeretsz, úgy
Ezerszer áldjon meg.

Különben éppen ez a költeménye úgyszólván ultimátumnak is beillett, melylyel a fővárosi költő a kaczer „falusi George Sandra“ némileg ráijesz-

tett. Jól tette. Nem is maradt hatás nélkül. Mert noha Júlia már 1846. szeptemberben a költőnek csak az alatt a feltétel alatt ígérte volt kezét, hogy ha egy év múlva nem változnék — a költő szándéka; ez természetesen nem volt egyéb, mint coquette mátká részéről *façon de parler*.

Júlia t. i. azokhoz a bizonyos szép hölgyekhez tartozott, kiknek szellemdús arcuk folyvást a legaetherikusabb lelket tükrözik vissza — de csak látszólag; holott a lélek maga reggeltől estig nem is tesz egyebet, mint csupa közönséges, anyagias kérdésekkel bibelődve, számítgat, meghányja-veti a külső tényezőket és tervez. Ezt rég vette észre a fiatal vates és éppen ez fájt leginkább szívének, hogy őt nem részesítette a kegyetlen sors legalább egy még oly szerény állami fizetési ív, vagy hasonló prózai okmány adományában, melylyel arája fellengősen hangzó, de lényegökben korántsem áldozatkész szerelmi vallomásait — amint szokás mondani: „önálló férfihoz méltó“ módon — viszonozhatta volna. Töprenkedett hát és töprenkedett, tervezett ő is, mindenfélét, csak hogy azt a rajongásig szeretett hamis bogárszemű leánykát megnyerhesse. De ami közönséges halandóra nézve az önálló férfiasság igényeit fényesen kielégítheti, az egy ilyen óriási szellemre, mint a Petőfié, azért lehetett némileg lealacsonyító is. És mégis, mi történik? Petőfi már-már kész — anélkül, hogy egy árva léleknek elárulta volna ezt a titkát — közönséges hivatalos polgári pálya elnyerése végett lépést

tenni. Legalább így kell magyarázni azt a különben megfoghatatlan tényt, hogy az ő könyvtárában a budapesti egyetemnek éppen az 1846/47. tanévre szóló leczkerendjére akadunk. De jó csillaga megóvta őt attól a szégyentől, hogy talán a diaetetikának egy szépirodalmilag hatalmaskodó és dilettantikus r. tanára r. k. hallgatói közzé beiratkozzék. A nagykorúság küszöbére lépett sofos előtt hevert az „Összes költemények” reviziói példánya, mely amaz örökké emlékezetes Szilveszter-éj most már többé nem éppen olyan nyugtalan álmait mégis csak folyvást háborgatta; még egy perczig habozott a nagy férfi: vajjon a közönséges philister ember kenyérpályáját válassza, azzal a drága kis kézzel együtt, mely a Szamos partján majd lapozgatni fogja az ő összes költeményeinek saját arczképével ellátott elegáns vaskos kötetét? ... Talán még egy perczig habozott, de már a következő perczben vége volt örökre, legalább ennek az ő szerelmi küzdelmének; még egy pillantás a címlap reviziójára, arra a lapra, mely annyi sok kín hirdetőjeként állott előtte és aztán ráírta nyugodtan a hátlapra:

Szabadság, szerelem,
E kettő kell nekem.
Szerelmemért feláldozom
Az életet
Szabadságért *feláldozom*
Szerelmemet!

Most már egészen tisztában volt Petőfi magával; de egészen tisztában volt Júlia is az ő kérésével.

V.

Remekműve a kurtaságnak ez a két valódi „Kabinetstück“, mely összehasonlításra annál alkalmasabbnak bizonyult, mivel még az a fontos közös vonás jellemzi, hogy mind a kettő szép szem kedvéért keletkezett; noha igen különbözőképpen és mégis mind a kettőnek csak egy *távollevő* asszonyi szívért, ez örökös új és régi rejtély kedvéért töprenkedő férfi-kebelből szállott az *éghez* („Hauch“ = „feláldozom“).

Sőt lehetne a Goethe-ét egyenesen a szeretett és szerető asszony szájába illőnek venni, mintha tulajdonképpen nem is a férfinak, hanem a nőnek, ebben az esetben bizonyára epedőbb ajkairól hangzott volna el. Ez aztán az objectivitás netovábbja, a — lyrában! . . . Goethe legforróbb vágyát már kielégítette az asszony*), Petőfiét még megtagadta a leány. Az ellentétek, minden meglepő hasonlatosságok mellett is, már ebben az egy biographiai adatban egyfelől a német, más-

*) „In allen Gipfeln ist Ruh“ . . . azaz a tulajdonképpeni pointe, a megszokott rend ellenére, — az egésznek élére jutott.

felől a magyar lyrai óriás részéről, olyan élesek, mintha csak nyárról és télről volna szó egy nap.

De hogy ha Goethe vallomása csakugyan a lyrai objectivitás netovábbja, akkor másfelől a Petőfi hat sora a lyrai subjectivitásé. És ez annyit tesz, hogy a leglyrikusabb lyra. Más szóval, hogy Petőfié a lyrai babér: a „lyra Shaksperjeé!“ Mi is a legnélkülözhetlenebb kelléke a jó lyrának? . . . Tömörség a nyelvben, mely minél kevesebb szóval minél többet mondjon; egyéniség a tartalomban, mely soha sem látott vagy hallott eredetiségével, mégis csak mindnyájunknak, még a legközönségesebb gyári emberportékának is, legforróbb vágyait és érzületeit fejezze ki; dallamosság a belidomban, mely még a legvastagabb idegeket is melodikus rezgésbe hozza. Mindezt tegye pedig az „Én“ legszűkebb „szűk keretében“. Nos, Petőfi hat sora, amint voltaképpen már az eddigi cikkekből is kitűnt, mindezeknek a legszorosabb követelményeknek fényesen tesz eleget.

Erre egyike a nálunk, fájdalom, még nem éppen mint fehér, sőt inkább mint fekete holló szereplő antipetőfianuskodó intellectus vulgaris képviselőinek eléállhatna azzal a hármas czáfolattal, hogy: 1°, mi a tömötséget illeti, van akárhány remek eroticus epigramm, vagy akár „villanyka“, mely nem bővelkedik hat sorral, hanem beéri kettővel, sőt egygyel is; ami 2°, a soha se látott egyéniséget illeti, a történelem ismer sokkal tragikusabb

élettel és halállal küzdő nagy mester ajkáról el-
lesett dalt; s ami végül 3°, a dallamosságot illeti,
Petőfi hat sora éppen harminczhét év óta került
százezrek füle elé, anélkül, hogy nemcsak fülbe-
mászó zenére, hanem bármely csekély nótára al-
kalmaztatoit volna; sőt tény, hogy mióta fennhan-
gon hirdetett „olcsó“ és „teljes“ kiadások jelen-
nek meg Petőfi „összes“ költeményeiből, éppen
azóta keresnők hiába nagyszerű mottóját bennök;
úgy eltűnt a fővárosból, mintha csak valamely
muszkaországi állami jószág, vagy a költő „nyoma
veszett“ Tigris és Hiénája volna. Nem hasonlít-e
az efféle „teljes“ Petőfi-kiadás, még pedig szenny-
kiadás a nép számára, feltűnően amaz isme-
retes templomépítéshez, midőn elfelejtettek be-
járatnak nyílást hagyni Abdera Serapeumában.
(Ököreum?)

A felhozott három czáfoló pont ellenczáfolata
könnyebb amint az első pillantásra tetszenék;
miért is megtörténhetik anélkül, hogy a general
reader előtt amúgy is nem éppen kedves tudo-
mányos kommentár paragrafusaihoz kellene folya-
modni.

Ódának volt már fent nevezve ez a parányi
költemény; vagy inkább ódácskának, ha szabad
ilyen kicsinyítő kifejezéssel élni ily nagy, már
t. i. intenzív értelemben nagy művel szemben. Ki
merné epigrammnak nevezni a szabadság eszméjé-
nek ezt a dicsőítését vagy apotheosisát? Lehetetlen,
hogy még a tragikus pathostól legidegenkedőbb

tréfát hajhászó is ne érezné legalább odánk point-jének szívet megrázó voltát. Igaz ugyan, hogy az előbbi cikk éppen maga részéről adott fegyvert az efféle élczvadász kezébe, amennyiben a Petőfi életjelszavának keletkezése kétségenkívül házassági terveivel van kapcsolatban; ámde nem közönyös-e, hogy a tisztádon tiszta aranyat, p. o. erdélyi bérceink mélyében, minő salak fogta körül? . . . És aztán, ki merne ezzel a darabunkkal oly mérész játékot űzni, hogy a benne érvényre jutó szabadság eszméjét talán holmi garçonszabadságra magyarázza? Eszünkbe jut egy osztrák költőnek nem éppen szalonias, de annál egészségesebb válasza, melyet, a Madonna della seggiola előtt állva, adott egy efféle kritikaster-műítésznek, ki határozottan kijelenté, hogy bizony az a Jézuska a kezecskéivel kicsit igen mélyen nyúl az édes anya keblébe. — Azt hiszi az úr, hogy talán az efféle disznóknak festette Raffael? — volt a költő illő válasza.

Petőfi „szabadsága“ is egészen más szabadság ám, mint aminőt a tömeg ismer és keres; sőt egészen más is, mint aminővel ezer meg ezer tudós és nem tudós, bölcsész és politikus, költő és kutató talán százezerekre menő tekercseket és köteteket írt. La liberté est un mystère, ez alatt a jelszó alatt adta be egyik megkoszorozott pályaművét „Az akarat szabadságáról“ a világ egyik legismeretesebb és legmélyebb philosophusa; és ha jól megfontoljuk a dolgot, azt vesszük észre, hogy

Petőfinknek ez az öregebb kortársa, ki e misztériummal éppen csak egy decenniummal azelőtt foglalkozott, mielőtt Petőfink azt saját vérével meghintette volna, az ő tudományos jelszavával voltaképpen a legjobb kommentárt nyújtá éppen költőnk életjelszavának philosophiájához. Lehet-e valami misteriosusabb, mint egy huszonhárom éves fiatalnak ilyen saját szája jósolta és saját vére lepecsételte áldozatkészsége?

Szabadságért feláldozom
Szerelmemet!

Hol az a lyrikus, ki ennél nagyobbbat mondott volna; vagy csak megközelítőleg ennyit? Hol a szent, ki őszintébb mosolylyal határozta volna el magát nagyobb askesisre? . . . Ha tudna szólani piros pünkösd derült reggelén az éppen kinyilani készülő rózsabimbó és epedve mondaná a hozzá nyuló szép kéznek: Végy el, hadd muljon el mielőbb ifjú életemnek minden hamva, tépdd szét azonnal kehelyemnek minden levelét, minden himszálaival, és szórdd őket a levegőbe! — ebben még korántsem rejlenék az a megfoghatatlan titok, melyet egy huszonhárom éves fiatal emberi szívből birt csalni egy Petőfi ajkaira az a misztérium, mely csak 13 szavakban foglaltatik. És minő szavakban! Mi ez? . . . És nem teljesült-e minden betűje ez áldott igének? . . .

Honnan jutott a kiskőrösi kunyhó szalmafedele

alá és éppen csak oda, az a nem tudom mi — nevezzék hát protoplasmának a természettudósok — hiszen ők magyaráznak meg mai nap mindent! — amiből szőtte az ilyen szív szálait a legbámulatosabbnak tartott műveiben se bámulatosabb természet?

VI.

Ám ami e „kis“ szabadságódánknak további két jellemző vonása ellen netán felhozható ellentpontokat illeti, t. i. a Petőfi eredetiségére és compositiójára vonatkozó kételyeket, ezek a kérdések legszorosabb kapcsolatban vannak a rövidség kérdéseivel; de behatóbb tárgyalásuk, kivált népszerű módon, nem csak 7, hanem igen könnyen 77 cikket is igényelhetnének, amiktől pedig még a legnyájasabb olvasó is méltán visszarettene; de sőt a szerző is.

Petőfi életjelszava olyan, mint az ima, és miután még külső életrajzi és történelmi okmányyszerű bizonyítékok is csak amellet szólnak, hogy valóságos fogadás volt; tehát így nem is mondható egyébnek, mint kötött beszédű *ex-voto*-nak; tehát epigrammnak, de csak a szó antik-hellén értelmében . . . Vajjon a segesvári csatatéren felállítandó óriási egyszerű granitkőre rávésendő csupán ilyen epigrammos 13 szó s egyéb semmi, — nem

beszélne-e hangosabban, bármely költséges emléknél, sőt még az Akadémiának és Eötvösnek hátat fordító szobornál a Dunaparton is?

Báró Eötvös volt Petőfi egyedüli kortársa, ki költészetében és személyében felismerte a legjellemzőbb vonást, kerekén kimondván már 1847. májusban — tehát rövid néhány héttel a szóban forgó jelszó publicatioja után — hogy Petőfi muzsája a „piros csizmájú királyleány“ (nem parasztleány) „*philosophussá*“ vált; — „magyar menyecskétől“ minden kitelik, hisz hány magyar „asszonyosság“ tündöklött egykor mint nagy Verböcziánus jurista“ — teszi hozzá a geniális világfi humorával De a nemzet, a forradalom küszöbén és majdan bekövetkezett reactió vastag ködében nem hallotta báró Eötvös komoly szózatát, hanem egyelőre az affélékre hallgatott, amiket egy Toldy, Greguss et consortes sértett hiuságának vagy dilettanticus széptanának fura paragraphusai elég merészen tukmáltak egy egész országra. Ennél sokkal nagyobb tragikomédiát talán nem igen látott az összehasonlító irodalomtörténelem.

A közönség pedig mindenkor készebb valakiről gáncsot, mint dicséretet beszéltetni el magának Értik ám felhasználni ezt a gyengeséget nemcsak a journalisták, hanem a professorok is!

De hiszen báró Eötvös élt még; miért nem folytatta hát ő felvilágosításait, jelesen Toldyval szemben? Az erre adandó felelet délicat dolog,

de szerző mégis megkísértette korábban felállított egy szerény hypothesis-sal.

Bármely lapjára nyissunk Petőfi életkönyvének, nincs az az eset, hogy ne találkoznánk megható tragédiával. De a legnagyobb tragédiáját mégis csak ez a legkisebb költeménye rejtí magában; még pedig olyant, amelyhez már nehezen lehetne hasonlót mutatni. Tudom jól, hogy van még kisebb lyrai terméke, még pedig remek. Az extensive legkisebb, de már a tulajdonképeni epigrammhoz legalább közelgő, tudtommal a *Felhők* XX-dik darabja:

Mi a dicsőség? tündöklő szivárvány,
A napnak könnyekben megtört sugara?

Ez a tiz szó bizonyára sokat mond, de mégis mennyire kevesebbet, mint az a másik tizenhárom! Előttem áll egy őszhaju genális mérnök, egyik francia barátom Nizzából, ki fiatal korától fogva bebarangolta egész éjszakkeleti Afrikát és teljes harminczöt év óta már nem látta Európát. Mikor magam is Karthago romjain tanyáztam vele, lefordítottam az ő anyanyelvére ezt a két sort; ekkor helyéről felugrott és lehetetlennek nyilvánította, hogy ezt huszonhárom éves fiatal ember mondhatta volna; nem is felejtette el ezt a distichont soha, hónapokig is, valahányszor találkoztam vele, folyvást ismételte, szép ősz fejét mélabusan csóválva, Petőfit recitálva.

Petőfi legparányibb költeményeinek nem lehetne

ily varázs-titkos hatása a legkülönbözőbb életkor és éghajlat embereire, hogyha nem viselné mindegyik magán az egészséges universalismus ama bélyegét, melynek tulajdonképeni rugója nem annyira a magasztos eszme, tehát a tartalom, mint inkább a bűvös rhythmus; szóval a nemes forma. Forma dat esse rei.

Valóban, ami a fent kijelölt három pontot illeti és jelesen a másodikat, a soha sem hallott egyéniségről, szeretném tudni: vajjon hol van az a költő, ki csak hasonló tragikus sorson esett volna keresztül? ... Hogy ha csak nem akarjuk a nazarethi harminczéves bölcsét nagy költő gyanánt szerepeltetni (ami ellen különben okos embernek nem lehet semmi kifogása), nem tudom, hogy honnan vegyünk heroikusabb és nemesebb életpályát? De valamint annak is meg kellett lakolnia, még pedig közönséges zsvány módjára, az ő szép sentenciáiért és paraboláiért: így a kiskőrösi bölcsre is rásütötték a betyárság epithetonját. Miért nem állott ő be Goethének, Byronnak, Shelleynek? Miért nem csábitotta t. i. el ő is más ember feleségét; miért házasodott meg olyan szépen, ezer mindennapias gondok között, a polgári rend philisterszerű korlátaival ragaszkodva; miért nem hagyta legalább cserben aztán nejét; sőt, miért bizonyult ellenkezőleg a legjobb férjnek és apának; és egyáltalán miért kellett egy 24—25 éves fiatalnak egy ütessel soha se tapasztalt geniálitást egyfelől, és példaszerű életrendet másfelől kifejteni; sőt

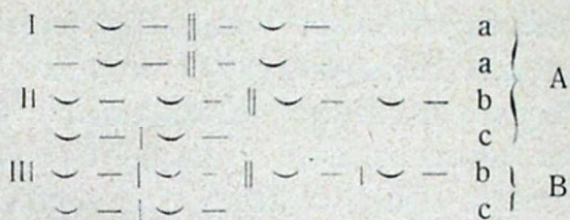
végül még a hazájáért el is vérezni; és pedig illetén előre jósolt titokszerű körülmények közt, amilyeneket eddigelé, hasonló szellemnél, még nem látott az egész világhistoria? Hogy ha Petőfi hűtlenné lesz nejéhez, mint Byron; vagy ott hagyja és önölésre juttatja hitestársát, mint Shelley; vagy megházasodik olyan vadúl, mint Goethe: akkor bizonyára keresnének az ő lyrájában is philosophiát, nem lelnének formátlanságot, szilajságot, vagy éppen azt a legnausifikusabb falusi módra kifundált „póriasságot!“ . . Csakugyan, az egész XIX. század költői közül, az említett három angol, illetőleg német nagy philosophus költő, és az olasz Leopardi mellett, még csak Petőfi áll előttünk, mint minden izében bölcselkedő költő-genie. És nem az ő mesteri művészetében, hanem csupán csak a magyar író nemzeti nyelvének geographiai fekvésében és elterjedésében kell keresnünk azt a tényt, hogy az említett külföldi költők philosophiája ma még nagyobb elismerésben részesül a Petőfiénél.

Ami késik, el nem marad. De legalább a félreértésnek ezt a tragicomoediáját az ő saját hazájának amúgy is nem éppen terjedelmes határai között miért kell tovább játszani egy ilyen tiszta szellemmel, ilyen tiszta étellel? . . Talán kora martyrhaláláért való hála fejében? Hiszen az efféle emberi hálának már megadták rég a tributumát, — nincs ott a segesvári csatatéren az a nem tudom hány márvány oroszlán, mely nem tudom melyik idegen generális hősnek jelzi a költőénél ismeretesebb sirját?

Ami Petőfi életjelszavának, melyet voltaképpen egyszersmind haláljelszavának is nevezhetni, formáját illeti, ez már olyan nagy kérdés, mely külön cikkben adandó fejtegetést kíván. Itt már magának Apollónak szentélyébe készülünk lépni; de fájdalom, gyenge halandó létünkre, remény nélkül, hogy behatolhassunk az abaton titkába. Egyelőre legyen megengedve, csupán csak az úgynevezett külső formára nézve, feljegyezni annyit, hogy ez a bámulatos tökélylyel szerkesztett ódánk magától értetődleg — lévén három az Isten igaza — önként három kisebb részre oszlik; de amelyre legfeljebb a véletlenül így vagy úgy írt (szedett) sorokban lehetne talán holmi prózai méregyenességet ráerőszakolni; tehát úgyszólván, csak a költemény praeparált cadaverére: de sohasem a művész (szavaló) élő szavára. Mert ez a legkirívóbb ellentétek kézzelfogható dualismusa: szabadság — szerelem, úgy hozza magával, hogy mindenekelőtt csak két egymástól lényegesen elütő (sőt még a szemnek, nemcsak a fülnek érezhető) nagyobb és kisebb, két részre oszlik. A szabadság dicsőítése a szerelem dicsőítésével szembeállítva lévén, ilyformán írhatjuk az egészet:

	A. S z e r e l e m.	B. S z a b a d s á g.
I	1. Szabadság, szerelem	6. Szabadságért
	2. E kettő kell nekem	III 7. feláldozom
	3. Szerelmemért	8. Szerelmemet
II	4. feláldozom	
	5. Az életet	

E szerint tehát, anélkül, hogy talán reáerősza-
koltuk volna, éppen nyolcz rythmusi egységgel talál-
kozunk, éppen annyival, amennyi egy teljes accordot
ad! A költő maga azonban ezt a nyolcz elemet
írott alakjában hat sorba vonta össze, melyeknek
schemája a következő:

A fordulópont a 6-ik egységnél áll be (szabad-
ságért!), amennyiben az accordnak chorda domi-
nansa csak az ötödik lehetett: az életet. Ezen a
helyen a hallgató bámulva fojtja vissza lélekzetét:
mit mondhat még nagyobb a bővülő dal; hiszen
az élet, ez már minden . . . És mégis, nyomban
azon veszi észre magát, hogy van annál még bővö-
lőbb hatalom, szebb tündér — (már t. i. akinek
van!) a „szabadságért“! Nem mondta-e Shenstone,
az angol moralista költő, hogy: a „szabadság
hatalmasabb lélekerősítő a tokajnál!“

Az első részben (A, I) égre száll négyes creti-
cus kigyóvonalában, röppentyű módra: a hajnal
vidám pacsirtája. A másodikban (A, II) a hold-
világos est mélabus csalogányának édes dala rázza
meg lélkünket. De egyszerre csak felriaszt sirva
vigadó nehéz álmunkból az egy ütéssel éjjeli sötét-

ségbe borult láthatáron tombolni készülő égiháború (B), még csak a szabadságnak kápráztatóan vakító egyetlen hatalmas villámcsapása és aztán vége mindennek . . . vége! . . .

VII.

Nem paradoxologia, nem is túlzás, hogy e dalnak bűvös szerkezete van, mely még a legprózaikusabb regénygyáros millionárius elkopott idegeiben is új életet ébreszt.

Eszembe jut erre egy igen alkalmas pendant a fentemlitett francia barátom Gustave Perez-zel történt intermezzomhoz. Éppen ketten ültünk a par préférence mamelukváros új francia negyedének egyik európai elegáncziával kiállított egyik caféja előtt; mialatt a mindkét nembeli legtarkább bőrrű és öltönyű fel- és alájárók tömegének polyglott zaja minket, az előttünk felhalmozott párisi lapokban böngészőket, édes keveset háborgatott. Egyszerre csak nyugtalanul megkinál engem Perez egy francia lappal (Perez mellékesen megjegyezve hazánk viceconsulja volt Nizzában a márcziuselőtti időkben), „Quest-ce-que ça? . . . „Le Voltaire’ — ou cette fois plutôt le vol — !“ . . . volt feleletem. Csakugyan ott tündökölt valami albumgyűjtő amatőr cikkében a szabadság-szere-

lem egyik vizenyős fordítása, vagy jobban ferdtése — *Alexandre Dumas* aláírással.

Nem emlékszem többé, hogy a fiuról vagy apáról szólt a cikk? De a szorosan idetartozó egész helyet azonnal feljegyeztem magamnak s közlöm hű másolatban itt is:

Deux choses ici-bas me font aimer le jour :
L'Amour, la Liberté, seuls trésors que j'envie ;
Pour l'Amour au besoin*) je donnerais ma vie,
Mais pour la Liberté je donnerais l'Amour.

Alexandre Dumas.

L'habitué ajoute en note :

Petrefy *) Sandor, le Hongrois avait dit *) : — La Liberté, l'Amour, il me faut ces deux choses. Pour mon amour je donne ma vie et pour la Liberté l'Amour.

Et, en plein *) lune de miel il alla volontairement se faire tuer pour la liberté !

Kergomard J. „Un album.“

Perez, mihelyt felvilágosítottam, szokott modorában szakállába mormogott és szidta azt a fiatal generációt Párisban ; ő, egyik benső barátja Alfons Karrnak, értett hozzá : „ils ne font que la belle jambe . . .“

Honnan Petőfi e hat sorának varázsa, holott más költő egy egész könyv verseivel se bírja felköltöni évek százai alatt a legcsekélyebb figyelmet ?

*) Így !

Ezrivel jelennek meg az úgynevezett szépirodalmi és irodalom-történelmi művek, melyek csak ily kérdés gyötrésének köszönik létüket, de eddig nem fejtette meg egyetlen egy sem. Nem is fogja soha ember fia megfejtetni, mert hiszen, akkor egyszersmind meg kellene fejtienie az egész univ. rejtélyét is: mihelyt a hálózat rojtja közül csak a legkisebbet is felbontottad volna, már az egész háló szétbomlása csak a lehető legrövidebb idő kérdése lenne. De talán szabad mégis csak megkísérteni, legalább a modern tudományok biztos vívmányai adta eszközökkel felfegyverkezve, ily kérdés fejtegetését. Ami pedig talán annál időszerűbb kísérlet is lenne, minél borzasztóbb, üresebb frázishalmaz uralkodik az aesthetika terén, mely ezenfelül még unalmasabb, mint akármely más tudomány terén uralkodóé; minélfogva bizonyos modern routinier-természettudósok csak mintegy szánakozva nézik le ezt a szerintök csak mondva csinált tudományt. Pedig higgyék el az uralkodó „klystier-spritzologia“ hivei, vagy a természet több kuktái, ha szabad Schopenhauer csipős kifejezéseivel élnem —: ugyanaz a törvény, mely alkotta a hópelyhet, vagy az echeneist, vagy a kutyát, macskát, a jegeczet, vagy a majmot, a cseresznyefát, a kikiricset, vagy szeretőd arcvonásait: ugyanaz alkotja és éppen úgy alkotja a költeményt is.

1845. őszén jelent meg egy kötetecske az akkor még a szélesebb körökben kevésbé ismert

Petőfitől, melyre egyik hírneves tudós barátom, amint maga elbeszélé, akkoriban véletlenül rábukkanva, anélkül, hogy azelőtt a szerzőnek még csak hírét is hallotta volna, egyenesen azt mondá: „Ime, a legelső valóban magyar költő, melylyel találkozom“. A *Szerelem Gyöngyei* nem pedig „Gyöngye“ — amint az antipetőfianus Toldy írja — volt a czime e könyvecskének. De azért van e gyöngyöknek leggyöngyebb egy gyöngye is. Petőfi az év kezdetén elhunyt Etelke iránt táplált szenvedélyét tomboló ki ebben a gyűjteményében, noha úgy tette magát s úgy is írta, mintha más hölgyhez volna intézve. A *Szerelem Gyöngyei* említett gyöngye pedig kétségenkívül a következő ismeretes darab, mely a szóban forgó szabadságódához, noha előbb keletkezett, mégis úgy viszonylik, mint egy miniature festmény eredetijéhez — egyik nagyobbított copiája :

- I. 1. Ha az Isten ekkép szólna hozzám :
 2. „Fiam, én neked megengedem,
 3. Hogy úgy halj meg, mint magadnak tetszik“,
 4. Erre kérném akkor Istenem :
- II. 5. Legyen ősz, de szép, szelid, derült ősz,
 6. Sárga lombon fényes napsugár ;
 7. Sárga lomb közt zengje végdalát egy
 8. A tavasztól elmaradt madár.
- III. 9. S valamint az őszi természetre
 10. A halál jön észrevétlenül :
 11. Én reám is jőjjön ; én csak akkor
 12. Vegyem észre, ha mellettem ül.

- IV. 13. Ekkor, mint a lombon a madárka,
 14. Zengjem én is el végdalomat.
 15. Bűvös hangon, mely le a szíveknek
 16. Fenekére s föl az égbe hat.
- V. 17. És ha vége a varázséneknek,
 18. Ajkaimat egy csók zárja be:
 19. A te csókod, szőke szép leány, te
 20. Földi lények legdicsőbbike! —
- VI. 21. De ha ezt nem engedné az Isten,
 22. Kérvém akkor, hogy tavasz legyen,
 23. Harcz tavasza, hol rózsák teremnek,
 24. Véres rózsák, férfikebleken.
- VII. 25. S lelkesítve zengjenek a harczok
 26. Csalogányai, a trombiták;
 27. Ott legyek, s az én szivemből szinte
 28. Nőjjön egy halálos vérvirág.
- VIII. 29. S ha ledőlök ekkor paripámról,
 30. Ajkaimat egy csók zárja be;
 31. A te csókod, te szép szabadság, te
 32. Égi lények legdicsőbbike!

Zúzzuk most már szét ezt a szép költeményt, valamint a geologus szétzuzza az ő kalapácsával a jegeczet; vagy akár az úgynevezett „amorph“ kövezetet — mit látunk? Két darabra pattant — de különféle nagyságúra (I—V és VI—VIII). Éppen úgy mint az életjelszó

Igy tehát Petőfink egyfelől 1845-beli meg lehetőszen tág, másfelől 1847-beli „igen szűk“ keretű lyrikus fogadásának, vagy akár végrendeletének tökéletes azonossága valóban megdöbbentő módra szökik szembe!

Természetes dolog tehát, hogy a fent közölt

tábla tökéletesen illik az 1845-beli ódára is, a nélkül, hogy erőszakos alkalmazásnak még csak legkisebb árnyéka járulna hozzá; miért is alaposabb tanulmányozás céljából úgyszólván önként ajánlkozik következő beosztás, melyet térszüke miatt, bővebb commentár nélkül kell hagyni:

1845-beli óda:

A. Szer e l e m:

I.	I.	3: ... úgy halj meg, mint m. tetszik.
I.	II.	5: Legyen ősz . .
	III.	
II.	IV.	
	V.	17: Varázsének . .
		20: Földi lények legdicsőbbike!

B. Sz a b a d s á g:

III.	VI.	1: De ha ezt nem engedné . . .
	VII.	22: tavasz legyen
		28: vérvirág . . .
	VIII.	32: Égi lények legdicsőbbike!

Nem is szükséges többet felhozni, mint éppen csak a legsúlyosabb néhány fogalmat, hogy a két rendbeli ódának azonossága compositió dolgában is megczáfolhatatlan ténynyé váljék. Hogy ha most már párhuzamba helyezzük a kétrendbeli szabadság-ódát, olyformán, hogy a kisebb óda alkatrészei a nagyobbiknak logikai sorrendje szerint szétbontva legyenek, akkor, talán itt is, fölösleges minden további commentár:

18-5.

1846.

I.	1.
II. Legyen ősz	5. Az életet
III.	2.
IV.	4.
V. Földi lények legdicsőbbike !	3. Szerelmemért
VI. Tavasz legyen	8. Szerelmemet
VII.	7.
VIII. Égi lények legdicsőbbike !	6. Szabadságért

De mindez még csak sejteti a lyra morphologiai törvényét. És csakugyan szükséges még beljebb hatni az úgynevezett belidomba, hogy némi tisztább, de még mindig elég tökéletlen fogalmat szerezzünk magunknak a valódi költészet törvényeiről általában és a lyráról különösen. Megjegyzendő azonban, hogy a fent tárgyalt külső formát sehogy sem szabad az úgynevezett belidomtól elválasztani. Például a *Szabadság, szerelem* első két sora imént kettős creticusnak mondatott, holott az ötödik sorban ugyancsak előforduló *szabadság* szó már a tiszta jambus keretébe van illesztve. Térszűke miatt erről a látszólagos ellenmondásról csak annyit, hogy ez tökéletesen analog eset a Homeros híres „Ares, Ares“ kezdetű hexameteréhez. Ilyformán parancsol a hatalmas remek-költő rithmicája magának a metricának ! . .

Miután az oly különböző körülmények közt termett s különben is külsőleg eléggé elütő két ódában mégis csak egy és ugyanabban a megfordított viszonyban állanak a dal főalkatrészei,

azaz ritmusi egységei, illetőleg azoknak összegei, bizonyára csak a higgadt inductió kényszertörvényének teszünk eleget, mikor azt állítjuk, hogy:

Minden tökéletes költői mű önként egymástól elváló különböző nagyságú két főrésze oszlik, olyformán, hogy a kisebb része úgy viszonylik a nagyobbikhoz, mint a nagyobbik az egészhez.

Jól tudja minden mathematicus, hogy az ő tudományában a már Euklidesnél említett eme törvény régóta ismeretes, a sectio aurea vagy; divina neve alatt, melyet legczélszerűbb lesz édes magyar hazai nyelvünken az aranymetszet törvényének elnevezni. Képzelteti még a laicus olvasó is, hogy már a középkorban nem hiába adták éppen az „isteni“ elnevezést az efféle törvénynek, de eddigelé még nem alkalmazták a költészetre, noha egyik kitűnő Herbartianus kimutatta, mint az összes természetben uralkodó morphologiai szabályt.

Nagy tévedés, sőt túlzó hóbort volna, ebből mindjárt azt következtetni, hogy minden mű, melyre talán igen is könnyen rábizonyíthatni, hogy külső pusztá számarányai a sectio divinanak felelnek meg, csupán ennek kedvéért már tökéletes remekmű volna! A költészet nem levén matematika, magától értetik, hogy a fejtegetett számaránynak önkénytelenül kell *belülről* kinálkoznia és hogy nem szabad azt *kivülről*, holmi műkapta módjára, ráalkalmazni. Csak annyit állíthatunk egyelőre, hogy: minden lyrai költemény, mely nem felel

meg a fenti törvénynek, papirkosárba való szenvelgős lim-lom; szóval, nem *természetes productum*.

Az aesthetikai arany metszet törvényének tehát egyelőre inkább csak negatív-kritikai jelentőséget tulajdonítok; de már ez is vívmány, melynek az aesthetika, kritika és irodalomtörténelem valahára a szó szigorú értelmében tudományyá való emelését fogja köszönni és ez az:

Remekmű nem lehet, ahol nincs olyan benső fordulópont, mely a mű intensív és minél kisebb felét elválasztja annak extensive nagyobb, de melékesebb, sőt amazzal többnyire dualisticus ellentétbe helyezett másik részétől.

És valamint az ikerpat és sok más jegecz, bármily csekély részekre szétmorzsolnád, örökre ismétli az ő, úgyszólván, halhatatlan formáját; éppen úgy a remek költemény mindig ugyanazt a formát mutatja, bármily csekély alkatrészeire, rhythmusi egységeire feldarabolnád. P. o.:

Szabadság || szerelem, e kettő || kell nekem . . .

Ha az Isten || ekkép szólna hozzám :

Fiam, én neked || megengedem . . . stb., stb.

Mind a két sorban a terjedelemre nézve kisebb rész a súlyosabb, melynek helye éppen azért mindig a fordulópont, illetőleg tetőpont mellett van — mindegy elől vagy hátul; — de természetes, hogy: a végén csattan az ostor.